

Miembro di progreso?

Armoedeval en sociale steun op Curaçao, 1950-1969

Margo Groenewoud
University of Curaçao

**Ai nan ta grita: biba spar ta bal*
Ma ta ki' progreso tin kunes /
Ma ta nos ta miembro di progreso /
Nos bala sí mester drenta gol / [...]**

**Mira progreso riba mundu nobo
Ei mes tin hopi ku n' ta komprendé (òf:
ku ta komplas'é)** / ma satisfecho ku
ta keda progreso / ta ku e tin ku bai
Pitrimai**

**Ach men roept: leef en spaar altijd /
maar dat kan de vooruitgang niets
schelen / maar wij zijn deel van de
voortgang / nu moet ook ons doel
bereikt worden / [...]**

**Zie de vooruitgang in de nieuwe wereld /
toch zijn er velen die het niet begrijpen /
maar tevreden met de vooruitgang /
naar Pietermaai te moeten gaan**

* transcriptie: Lucille Berry-Haseth ** de opname is hier onduidelijk

‘Maar nu komt er welvaart voor ons, en zijn ook wij lid van de voorspoed’, zong Trij Koeiman in 1958 voor de bandrecorder van pater Paul Brenneker en Elis Juliana.⁰¹ Het optimisme van dit lied zal zijn oorsprong hebben in de Tweede Wereldoorlog en de jaren kort daarna, en illustreert de hoge verwachting van welvaart die bij een groot deel van de bevolking leefde. De toekomst zou hen bevrijden, niet alleen uit een politieke achterstand, maar ook uit een sociaaleconomisch isolement. Het liep echter anders. Curaçao kwam in economisch opzicht na 1952 in een vrije val terecht nadat een snelle toename van concurrentie een grote krimp in de olie-industrie teweegbracht. De beginjaren van deze crisis vielen samen met de staatkundige transitie naar de Nederlandse Antillen, die in 1954 gestalte kreeg. Vijftien jaar later vond op 30 mei 1969 op Curaçao een grote protestmars plaats die ontaardde in een geweldsexplosie.⁰² Dit artikel gaat in op deze in sociaaleconomisch opzicht zware periode in de geschiedenis van het eiland en belicht de sociale steun die de samenleving bood aan hulpbehoevenden, zowel acuut als meer structureel.⁰³

01 NAAM, Collectie Zikinzá, T238, ‘Biba nos progreso’. Lied gezongen door Trij Koeiman, uit Koraal Specht, 63 jaar oud bij de opname uit 1958. Online raadpleegbaar: http://dcdp.uoc.cw/zikinzá_collection

02 Voor de impact van 30 mei: Peter Verton, “De boemerang van ‘mei 69’”, *Kristòf XVII*, nr. 2 (2016): 5–14.

03 Dit artikel is een bewerking van enkele fragmenten uit mijn proefschrift ‘Van koloniaal en kerkelijk gezag naar zelfbestuur en burgerschap. De ontwikkeling van de Curaçaose samenleving, 1915-1973’. Deze sociaalhistorische studie hoop ik begin 2017 te verdedigen aan de Universiteit Leiden en de University of Curaçao.

RECESSIE EN ARMOEDEVAL

Al jaren voor het uitbreken van de crisis werd gewaarschuwd voor de gevolgen van een te grote economische afhankelijkheid van de raffinaderij op de eilanden. Na de daling van de olieprijs in 1948 werd deze angst werkelijkheid. Tussen 1957 en 1967 daalde het aandeel van de olie-industrie in het netto nationaal product van 40% naar 22%. In dezelfde periode steeg het aandeel van het toerisme in het NNP van 4% naar 12%. Een mooi resultaat, maar onvoldoende om de daling te compenseren.⁰⁴ Uiteraard bleef dit niet zonder gevolg voor de werknemers van de Curaçaose raffinaderij, waar het aantal arbeidsplaatsen daalde van circa 12.500 in 1952 naar circa 3.300 in 1969. De lokale bevolking bleef nog even gespaard, maar kreeg na 1957 ook te maken met massaontslag.⁰⁵ Tussen 1957 en 1966 daalde het beschikbare gezinsinkomen op Curaçao met circa 20%⁰⁶ en liep de werkloosheid op tot 19% in 1965.⁰⁷ De koopkracht verminderde door een dubbel effect: een inkomstendaling gecombineerd met een flinke stijging in de kosten van levensonderhoud.

De getroffensten van deze economische malaise waren in meerderheid Afro-Curaçaoënaars.⁰⁸ Meer specifiek ging het om de groep die socioloog Peter Verton

04 Peter Verton, *Politieke macht in koloniale samenlevingen* (Curaçao: Universiteit van de Nederlandse Antillen, 1984), 64.

05 Peter Verton, *Politieke dynamiek en dekolonisatie: de Nederlandse Antillen tussen autonomie en onafhankelijkheid* (Alphen aan den Rijn: Samsom, 1977), 60–61.

06 *Ibid.*, 66.

07 René A Römer, "Klasse, kleur en kansen", in *Dromen en littekens: dertig jaar na de Curaçaose revolte*, 30 mei 1969, bewerkt door Gert Oostindie (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 318. Zie voor een analyse ook: Adriaan M. Moen, "Oorzaken van de werkloosheid op de Antillen", in *Arbeidsmarkt en arbeidsmarktverhoudingen op de Nederlandse Antillen*, bewerkt door Macklenon F Hasham (Willemstad, Curaçao: Universiteit van de Nederlandse Antillen, 1981), 18–28.

08 Verton, *Politieke dynamiek en dekolonisatie*, 66–69. René A Römer, *Korsow: een sociologische verkenning van een caribische maatschappij* (Oranjestad, Aruba: Van Dorp, 1970), 43.

de ‘achterhoede’ van de samenleving noemt, in contrast tot de kleine groep ‘koplopers’. Deze achterhoede van laag- en ongeschoolden kreeg meerdere klappen te incasseren. Velen hadden hun bestaan in de agrarische buitendistricten recent verruild voor de stad, met de verwachting van een toetreding tot de arbeidsmarkt en tot de stedelijke welvaart. Juist voor hen als laaggeschoolden was nauwelijks werk voorhanden.⁰⁹ Het gevolg was niet alleen armoede, maar ook dat mensen in nieuwe vormen van afhankelijkheid terecht kwamen, nu zij buiten de steun van de traditionele gemeenschap moesten zien te overleven.

ARMOEDEBESTRIJDING EN NOODHULP

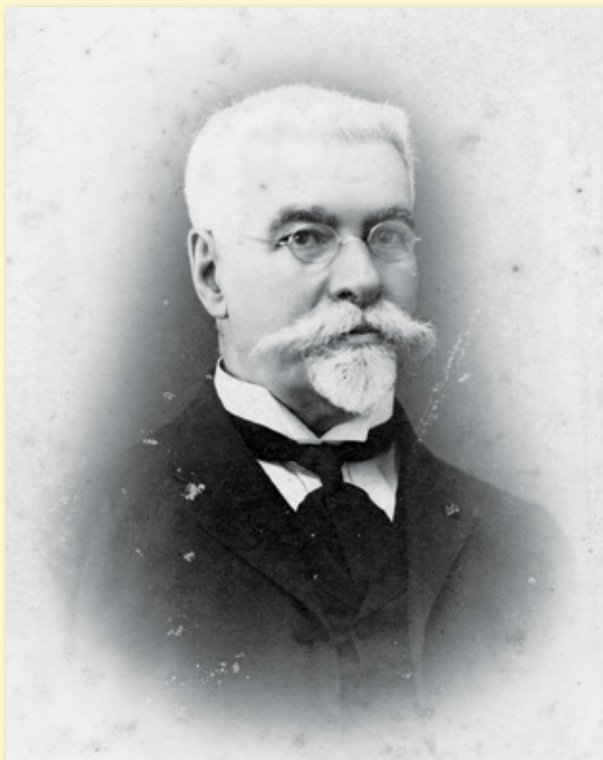
Het bestrijden van armoede door de overheid had in deze periode een nog relatief jonge geschiedenis. De ontwikkeling van een overheidsapparaat was in de jaren '30 tot stand gekomen als noodzakelijk gevolg van de groei en modernisering van de samenleving. Om richting te geven aan sociaal beleid kreeg de Nederlandse ingenieur R.A. Verwey de opdracht om onderzoek te doen naar ‘de sociale toestanden’ in het Gebiedsdeel Curaçao. Zijn in 1937 uitgebrachte rapport bevatte aanbevelingen zowel met betrekking tot sociale zekerheid als op het vlak van sociale zorg.¹⁰

Het bieden van sociale ondersteuning aan de overwegend katholieke Afro-Curaçaose onderklasse lag op Curaçao traditioneel primair op het terrein van de katholieke kerk.¹¹ Deze reageerde in de jaren '30 op de groei, industrialisatie en urbanisatie van de samenleving door haar inzet en aandacht voor de groeiende stedelijke arbeidersklasse te verstevigen. Vrij snel na de verkiezingen van 1937 werd met dit doel besloten tot de oprichting van een katholieke koepelorganisatie, het Bureau voor Sociale Actie Curaçao. Uit de verslagen van dit bureau blijkt dat het bestuur een zeer laagdrempelig en effectief contact met de gouverneur onderhield, ook ten aanzien van het nieuwe sociale beleid. Na het verschijnen van het rapport Verwey kwam de organisatie direct in actie:

⁰⁹ Römer, “Klasse, kleur en kansen”, 319; Verton, Politieke dynamiek en dekolonisatie, 67–69.

¹⁰ R.A. Verwey, Rapport aan den Minister van Koloniën betreffende sociale toestanden in Curaçao ('s-Gravenhage, 1937); Een samenvatting verscheen in: Ir R. A. Verwey, “De sociale ontwikkelingsgang van Curaçao”, *New West Indian Guide / Nieuwe West-Indische Gids* 20, nr. 1 (1 januari 1938): 161–74, doi:10.1163/22134360-90000731.

¹¹ Margo Groenewoud, “The Catholic Church in Modern (Post-) Colonial Curaçao: Aspects of Power Relations in Comparative Perspective”, in *Creole Connections: Transgressing Neocolonial Boundaries in the Languages, Literature and Cultures of the ABC Islands and the Rest of the Dutch Caribbean*, 2014.

E.L.M. Maduro

‘De voorzitter [pater Iraneus de Bruyn, MG] deelt mede met den Gouverneur gesproken te hebben over het rapport van Ir. Verwey. De Gouverneur heeft toen alle medewerking toegezegd. Tevens werd door hem medegedeeld, dat er een katholiek zou komen aan het hoofd van de op te richten sociale afdeling. De secretaris, die later ook met den Gouverneur heeft gesproken, bevestigt een en ander.’¹²

De hechte relatie tussen kerk en overheid hield daarna nog even stand. Het Departement Sociale en Economische zaken dat eind jaren ‘30 werd opgericht verleende haar hulp indirect door subsidieverstrekking aan particuliere en kerkelijke organisaties die zich bezighielden met armenzorg. In 1948 kwam een overheidsafdeling tot stand die zelf direct, dus zonder tussenkomst van de kerk, financiële steun aan hulpbehoevenden bood. Op eilandelijk niveau werd deze zorg in 1955 formeel belegd bij de Dienst Sociale Zaken.¹³ De hulp had een

12 ANK, Archief Vicariaat Dominicanen, 84, Notulen Bestuur Sociale Actie 1938- 1939. Verslag eerste vergadering, 21 februari 1938.

13 Junnes Sint Jago, “De geschiedenis van het welzijnswerk op Curaçao. Een politicologisch-historisch verkennend onderzoek.”, in *Welzijnswerk en welzijnswerkers op Curaçao: een eerste aanzet tot inventarisatie en structurering*, bewerkt door Rupert E. Silberie, Gilbert J. Cijntje, en Arthur Nivillac (Willemstad, Curaçao: Universiteit van de Nederlandse Antillen, 1995), 34–35. Wettelijk werd de bijstand in 1971 een feit met de ‘Richtlijnen verlening onderstand Curaçao’ (AB 1971, no.11)

overwegend ad hoc karakter, van een planmatige aanpak om op structureel niveau het sociaaleconomische isolement waar een groot deel van de bevolking in verkeerde te doorbreken was in deze decennia geen sprake. Per saldo bleef de armoede op het eiland groot. Verton citeert een informant uit de overheid:

‘In mijn praktijk als sociaal werker heb ik gezien hoe mensen gewoon niet te eten hadden. Families, die het hoofd boven water hielden doordat een persoon uit hun midden een vast inkomen bij Shell had, vielen terug op een gedwongen van de hand in de tand leven zonder uitzicht op verbetering. De uitkering, die sociale zaken gaf, was eigenlijk niet genoeg om van te leven.’¹⁴

¹⁴ Verton, Politieke dynamiek en dekolonisatie, 69.

Ook vanuit de samenleving werd in deze periode noodhulp aan armen verstrekt. Een steunfonds met een zeer structureel karakter was het E.L.M. Maduro Trust Fund. In dit fonds zamelden meerdere takken van de joodse Maduro familie ter nagedachtenis aan de in 1911 overleden Elias Maduro geld in. De jaarlijkse rente die dit kapitaal opleverde werd uitgekeerd aan een groot aantal maatschappelijke organisaties van alle gezindten.¹⁵ Een andere bijzondere vorm van noodhulp werd in deze periode door de Zusters van Breda vanuit het St. Elisabeth Gasthuis verstrekt, zo vertelde een voormalig hoofdverpleegster: 'Heel veel arme kinderen werden door de nonnen gevoed, ze konden op bepaalde tijdstippen naar het zusterhuis komen, dat wist iedereen, en kregen dan te eten.'¹⁶ Deze dagelijkse maaltijdverstrekking heeft volgens deze respondent bestaan tot eind jaren '80, zolang er religieuze zusters in het ziekenhuis actief waren.

PASTORALE ZORG

Of de priesters zich ook geroepen of gesteund voelden om acute nood te lenigen kan in elk geval tot ver in de jaren '60 betwijfeld worden. Vooral de oudere generatie Nederlandse priesters toonde zich angstig voor elke mogelijke positieverandering of grensvervaging.¹⁷ Het ging dan niet alleen om de aantasting van de gezagspositie, maar ook om angst voor corruptie. Deze angst kwam expliciet naar voren in de bespreking van een geval in 1959, toen een Curaçaose 'onwettige onderwijzer'¹⁸ had aangegeven priester te willen worden. De wettigheid was geen probleem voor bisschop J.M. Holterman, maar wel vond hij een religieuze orde als bescherming beter voor een lokale kandidaat, omdat anders de interactie met de familiekring te vrij zou zijn en de grenzen snel zouden vervagen. 'Is hij wereldheer'¹⁹ dan wordt hij altijd nog beschouwd als een deel van zijn eigen familie die o.a. hem om geld mogen vragen, die hij steunen moet, die vrij bij hem thuis mogen komen etc..²⁰

De Nederlandse Paters Dominicanen, die de grote meerderheid van de geestelijkheid vormden, stonden zodoende overwegend op afstand van de arme onderklasse. Een onderwijzeres die vanaf 1953 was aangesteld op diverse scholen buiten de stad schetste over het verschil in de aanpak van priesters het volgende beeld:

15 Isaac S Emmanuel en Suzanne A Emmanuel, *History of the Jews of the Netherlands Antilles*. 1: History (Cincinnati, Ohio: American Jewish Archives, 1970), 484.

16 Interview Viola Arindell 12 september 2014.

17 Pater Toine Frehe noemde de houding van de oude generatie 'in beton gegoten'. Interview 24 november 2013. Uiteraard waren er uitzonderingen, zoals de eerder genoemde pater Paul Brenneker.

18 Bedoeld wordt een onderwijzer die als onwettig kind, dus buiten het huwelijk, geboren was.

19 Een wereldheer of diocesaan priester maakt geen deel uit van een orde of congregatie en valt rechtsrecht onder de bisschop.

20 PAOD 1854 Brief 19 december 1959, Holterman aan de pater provinciaal.

‘Als leerkrachten moesten we ook op zondag in de mis zijn. Kinderen die geen zondagskleren hadden konden niet komen. Ik ging die kinderen thuis opzoeken, en ik wilde de ouders leren kennen. Niet om te kijken of ze kleren hadden, maar om ze echt te leren kennen en om te helpen. Dit was ca 1955-1956. Die gezinnen hadden echt niets. Zo leerde ik een stuk Curaçao kennen dat ik eerder niet kende. Daarna ging ik denken ‘wat doet de pastoor eigenlijk? En als hij huisbezoek doet, wat doet hij dan om te zorgen dat ze wel eten krijgen, bijvoorbeeld babyvoeding?’ Ik heb het gevraagd en de priester [van Santa Rosa, MG] zei: ‘Nee, zo ver gaan we niet.’ [...] Op Zuid-Bonam was de armoede nog veel erger dan hier op Santa Rosa. De kinderen hadden niks, alleen slippers. Het hoofd vond dat niet erg. Er was nog geen kerk, de eucharistie werd gegeven onder het afdak bij de school. Ellis [de latere bisschop, Mgr Wim Ellis, een wereldheer, MG] was toen pastoor. Ik weet zeker dat hij overal kwam. Ik weet het zeker want als hij het niet kon vinden ging ik met hem mee. We zaten op een aardappelkistje. Ik zei tegen de mensen: koop niets voor me, ik drink wel wat yerba hole [kruidenthee van inheemse plant, MG]. Het ging om het helpen, niet om ze de les te lezen. Ellis deed het heel intensief.²¹

In de vroege jaren ‘50 werd vanuit de katholieke kerk een start gemaakt met nieuwe vormen van apostolaat, zoals de Credit Unions en de Cursillos de Christianidad, cursussen voor leken. De gedachte hierachter was dat veel Curaçaose katholieken niet alleen moeite hadden om de touwtjes aan elkaar te knopen, maar ook om hun situatie structureel te verbeteren. De nieuwe activiteiten van de kerk waren gericht op het voorkomen van problemen door het bieden van praktische, geestelijke en financiële ‘opvoeding’. De Credit Unions gaven gelegenheid aan de leden om zich financieel te versterken zonder dat er een formele bank aan te pas hoefde te komen. Onder leiding van de jonge pastoor Amado Römer – net als Wim Ellis een Curaçaose wereldheer – startte in 1953 op Curaçao in de wijk Colon een eerste pilot groep van vijftien man, waarna vanaf januari 1958 een reeks nieuwe Unions werden opgestart.²² De intentie van de Credit Unions was om mensen geestelijk zelfstandig en van hun omgeving onafhankelijk te maken. Römer realiseerde zich dat deze doelstelling een intensieve training en begeleiding vroeg. In de praktijk pakte dit niet altijd goed uit en in de Credit Unions bleef een spanningsveld bestaan tussen de ideologische doelstelling en de materiële belangen, die voor veel leden voorop stonden.²³

21 Interview Mila Palm 5 februari 2016

22 Voor een ontstaansgeschiedenis, zie: Henk Middelbrink, “‘Basta papia, ban purba’: de geschiedenis van de Credit Unions op Curaçao, 1958-1971. Machtsvorming en legitimatie in een organisatie van rooms-katholieke leken” (Doctoraalscriptie, 1988), 45–51.

23 Ibid., 54–56.

TOT SLOT

In materieel opzicht bleef de situatie voor veel Curaçaoënaars zorgelijk. Medio jaren '60 zagen industrie- en havenarbeiders, maar ook andere groepen zoals de onderwijzers, zich nog steeds geconfronteerd met een relatief laag loonpeil en het achterblijven van sociale wetgeving. Na de verkiezingen van 1966 was in toenemende mate sprake van onrust. In de beleving van de arbeiders bleef politieke steun uit. Met zware economische omstandigheden en een toenemende werkloosheid brak het jaar 1969 aan. Voor de arbeidersbeweging was nu sprake van een strijd 'op leven en dood' die ging over structurele vormen van achterstelling, onderdrukking en uitbuiting in de Curaçaoese samenleving.²⁴ Tijdens de gewelduitbarsting die volgde op 30 mei 1969 werd één van de bekendste slogans: Pan i rekonosementu, brood en erkenning. Deze noodkreet gaf uiting aan het feit dat het probleem niet slechts een principekwestie was, maar een probleem met een structureel maatschappelijk karakter. De slogan ging over de armoedeval waar een relatief groot deel van de bevolking in terecht was gekomen. De woede van 30 mei kan ten dele uit deze spiraal van achterstand en armoede begrepen worden. In de context speelde echter ook die enorme niet ingeloste verwachting die in de jaren '40 was ontstaan en waar Trij Koeiman over zong: de verwachting, of misschien zelfs overtuiging, om nu eindelijk ook 'miembro di progreso' te worden.

---

24 De uitdrukking 'op leven en dood' is afkomstig van vakbondsleider Ong-A-Kwie, gedaan op 29 mei 1969. Marius Wessels, "Logboek van een revolte van vuur. De gebeurtenissen tussen 1 mei en 5 juni 1969", in *Dromen en littekens: dertig jaar na de Curaçaoese revolte, 30 mei 1969*, bewerkt door Gert Oostindie (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999), 50.

LITERATUUR

- Emmanuel, Isaac S, en Suzanne A Emmanuel. *History of the Jews of the Netherlands Antilles. 1: History*. Cincinnati, Ohio: American Jewish Archives, 1970.
- Groenewoud, Margo. "The Catholic Church in Modern (Post-) Colonial Curaçao: Aspects of Power Relations in Comparative Perspective". In *Creole Connections: Transgressing Neocolonial Boundaries in the Languages, Literature and Cultures of the ABC Islands and the Rest of the Dutch Caribbean*, 2014.
- Middelbrink, Henk. "'Basta papia, ban purba': de geschiedenis van de Credit Unions op Curaçao, 1958-1971. Machtsvorming en legitimatie in een organisatie van rooms-katholieke leden". *Doctoraalscriptie*, 1988.
- Moën, Adriaan M. "Oorzaken van de werkloosheid op de Antillen". In *Arbeidsmarkt en arbeidsmarktverhoudingen op de Nederlandse Antillen*, bewerkt door Macklenon F Hasham, 18–28. Willemstad, Curaçao: Universiteit van de Nederlandse Antillen, 1981.
- Römer, René A. "Klasse, kleur en kansen". In *Dromen en littekens: dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, bewerkt door Gert Oostindie, 317–24. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999.
- . *Korsow: een sociologische verkenning van een caraïbische maatschappij*. Oranjestad, Aruba: Van Dorp, 1970.
- Sint Jago, Junnes. "De geschiedenis van het welzijnswerk op Curaçao. Een politicologisch-historisch verkennend onderzoek." In *Welzijnswerk en welzijnswerkers op Curaçao: een eerste aanzet tot inventarisatie en structurering*, bewerkt door Rupert E. Silberie, Gilbert J. Cijntje, en Arthur Nivillac. Willemstad, Curaçao: Universiteit van de Nederlandse Antillen, 1995.
- Verton, Peter. "De boemerang van 'mei 69'". *Kristòf XVII*, nr. 2 (2016): 5–14.
- . *Politieke dynamiek en dekolonisatie: de Nederlandse Antillen tussen autonomie en onafhankelijkheid*. Alphen aan den Rijn: Samsom, 1977.
- . *Politieke macht in koloniale samenlevingen*. Curaçao: Universiteit van de Nederlandse Antillen, 1984.
- Verwey, R. A. "De sociale ontwikkelingsgang van Curacao". *New West Indian Guide / Nieuwe West-Indische Gids* 20, nr. 1 (1 januari 1938): 161–74. doi:10.1163/22134360-90000731.
- . "Rapport aan den Minister van Koloniën betreffende sociale toestanden in Curaçao". 's-Gravenhage, 1937.
- Wessels, Marius. "Logboek van een revolte van vuur. De gebeurtenissen tussen 1 mei en 5 juni 1969". In *Dromen en littekens: dertig jaar na de Curaçaose revolte, 30 mei 1969*, bewerkt door Gert Oostindie, 41–82. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1999.

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN

ANK	<i>Archivo Nashonal Kòrsou, Curaçao</i> <i>Collectie Vicariaat Dominicanen</i>
NAAM	<i>National Archaeological Anthropological Memory Management, Curaçao</i> <i>Collectie Zikinzá (opnamen Brenneker & Juliana)</i>
PAOD	<i>Provinciaal Archief (Nederlandse) Orde der Dominicanen, Ondergebracht in het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, St. Agatha</i>